
Evropská unie po Essenu

Marcell von Donat

Obrácení priorit zvnitřku navenek

Chtěl bych začít konstatováním, že Evropská unie není stát. Má však své státní opodstatnění – *raison d'être*. V prvních čtyřiceti letech její existence směřovalo toto státní opodstatnění hlavně dovnitř. Šlo o to, zvládnout konfliktový management mezi šesti západoevropskými státy. Denně se musí Evropská unie vypořádávat s nebezpečnými různicemi a s půtkami mezi svými členskými státy, aby se tyto konflikty nevystupňovaly až k použití síly a aby politika byla prováděna jinými prostředky, než jak tomu bylo v Evropě po 2000 let zvykem. Zároveň šlo i o to, vytvořit uvnitř velký svobodný prostor. Prostor pro svobodné usídlování i volný přeshraniční pohyb osob, služeb, zboží a kapitálu. Zakládací smlouva výslovně jmenuje tyto čtyři svobody. Obou uvedených cílů – zvládnutí konfliktů a vytvoření svobodného prostoru – Evropská unie dosáhla, a to je úspěch tohoto století pro náš kontinent: mír a svoboda v organizované Evropě. Ty zároveň přinesly i blahodárný druhotný efekt, umožnily totiž občanům vytvořit si hmotný dostatek, dnes již můžeme přímo říci bohatství. Evropa se stala nejbohatším kontinentem. A tím vznikl velký problém. Obýváme nejmenší, ale nejbohatší kontinent, jsme však obklopeni mořem chudoby. Viděno zvnějšku, Evropská unie jako útvar probouzí velká očekávání, uplatňují se dokonce i nároky. Volá se po vyrovnání mezi bohatými a chudými. Západoevropané měli 40 let čas na vytvoření dostatku, a nechtějí-li se stát zemí imigrantů, pak by měli napomáhat k tomu, aby se příkop mezi bohatou Evropou a chudými sousedy neprohluboval, nechtějí-li se vystavit nebezpečí, že se celá Evropa zřítí. Je tudíž veskrze státním opodstatněním Evropské unie – totiž jejím vlastním zájmem – starat se o to, aby vně jejích hranic nevznikla žádná agresivní nebo nestabilní situace, která může uškodit nám samotným. Ve smyslu svého státního opodstatnění musí proto přenášet priority svých aktivit zvnitřku, kde vládne jakžtakž pořádek, stále více navenek. Uvnitř vytvořila pro vlastní členské státy stabilní strukturu. Jednotný evropský trh sice vyžaduje ještě nějaká zdokonalení. Orgány musejí být reformovány, aby si zachovaly funkční způsobilost i při 15 nebo více členských státech. Ale budoucí potřeba aktivit Evropské unie se přesunuje na zahraničněpolitické pole. K tomu potřebuje mocenskou sílu, nástroje a peníze, aby byla s to zabezpečovat ochranu a zastupování svých zájmů směrem navenek, potřebuje k tomu kompetence k používání mocenských prostředků. U veřejného mínění svou první válku prohrála. Ať již vítězem v bosenské válce bude kdokoli, Evropská unie k vítězům nepatří. Manifestačně přísahala, avšak poté před celým světem projevila svou bezmocnost a omezila se pouze na humanitární pomoc. Z toho nyní musí vyvodit ponaučení, neboť musí pochopit, že v Evropě jsou opět války možné.

Výhled na vývoj po essenském summitu

Nechtěl bych dále rozvádět představu, jak by měla být Maastrichtská smlouva realizována. Je nyní teprve rok stará a poněkud pootevřela dveře ke společné zahraniční, bezpečnostní i obranné politice. Nechci se zde také pouštět do spekulací, jakých pokroků by mohlo být dosaženo na mezivládní konferenci v roce 1996, ani zde nechci nahlas uvažovat o tom, které z 15 členských států – v případě, že tato mezivládní konference neskončí úspěšně a že v zahraničněpolitické oblasti by nemělo dojít k žádnému přenesení svrchovanosti na Evropskou unii – z toho pak vyvodí důsledky a pokusí se vytvořit evropské jádro alespoň pro zajištění své účinnější ochrany.

Rád bych se však ještě krátce zmínil o době před i za oním zmíněným příkopem, chtěl bych také lokalizovat jeho polohu a zmínit se o politickém přístupu k tomuto problému.

Pozorujeme-li současnou politickou scénu v Evropě, musíme bezděčně myslet na Hérakleitův výrok: Panta rhei (všechno je v pohybu)! Všude se svět mění. Nikde nic není stálé. A to platí i pro Evropskou unii, která se hodlá rozšiřovat i prohlubovat, tedy měnit. Platí to právě tak i pro státy v jejím sousedství. Ve státech Středomoří, ale též ve východní Evropě se všechno dostalo do pohybu. Všude se politika dostává na kluzkou půdu nebo i do smyku. Občana jako jednotlivce tento nepokoj unavuje. Uchyluje se k schématu znechucenosti politikou a hledá oporu tam, kde ještě tuší pevnou půdu – ve svém regionu, ve své etnické příslušnosti. Prožíváme náhlou erupci snah o hledání národní, regionální i lokální identity. Poté, co se západoevropské národy po dvě poválečné generace otevíraly světu, ba myslely internacionálně a také se celosvětově angažovaly, hrozí dnes nebezpečí, že občané opět upadnou do provincialismu. A to je nebezpečné. Hromadné sdělovací prostředky i politici musejí občanům ukázat cestu, aby upustili od svého útěku do omezenosti. Tím potlačí jejich úzkost a občané se opět otevrou. Myslím tedy, že diskuze na téma „Jakou Evropu?“ musí pokračovat a že musíme občany přimět k přemýšlení o dvou otázkách, na něž si my všichni musíme v nejbližších letech odpovědět:

1) Jak velká má být Evropská unie? S kterými národy chceme žít pohromadě a sdílet stejné pojmání práva, vždyť nakonec Evropská unie je ve své podstatě společenstvím práva. Chceme přece sdílet tuto právní státnost, společné pojmání hodnot. Tedy: Kde má probíhat východní hranice, kde jižní hranice? Toto si musejí rozvážit národy, které žijí uvnitř i které chtějí dovnitř.

2) Má-li mít Evropská unie jednou 16–30 členských států, musí být tento heterogenní konglomerát vybaven silnými centrálními kompetencemi, nemá-li se hned zase rozpadnout. Tedy: Kolik svrchovanosti je nutné přenést na Brusel? Kolik moci potřebuje Evropská unie jako útvar, aby se udržel pohromadě?

O obou těchto otázkách musejí spolurozhodnout všichni občané, neboť takový státu podobný projekt, jako je Evropská unie, vyžaduje konsenz obyvatelstva.

Souhlasný postoj k Evropské unii bude v budoucnu stále problematičtější. V minulosti vyrůstala legitimita Evropského společenství ze společného prožitku katastrofy obou světových válek mezi evropskými národními státy. Tato kolektivní paměť se vytrácí. Velká většina obyvatelstva nikdy nežila pod okupační mocí ani neprodělala válku. Proto způsobilost Evropské unie k uchování míru nijak neodůvodňuje její existenci ve vědomí obyvatelstva. Z čeho jiného by nyní měla vyrůstat její legitimita? Identita evropského občana ještě neexistuje. Nebyla by ještě nosná. K vybudování evropské solidarity a identity budeme potřebovat celá desetiletí. Také neexistuje evropská veřejnost; jazykové hranice zabraňují růstu společného povědomí, které je základem každé demokracie.

Opodstatnění legitimacy, nutnost demokratizace a nějakého ústavního zakotvení nás bude zaměstnávat v nejbližší době a bude druhým tématem mezivládní konference v roce 1996. Jelikož se na úrovni Evropské unie přerozdělují velké sumy, které musí poskytnout daňový poplatník, budou občané žádat odpověď na svou otázku, na podkladě jaké legitimacy jsou jim ukládány tyto platební dávky. Budou se ptát, kdo dává Bruselu právo ukládat nám zákony? Proč se musejí Skotové, Bavoři, Finové či Portugalci podřizovat stejnému právu? Má-li se Evropská unie jednou skládat z 30 různých národů, musíme nejdříve najít odpověď na tuto otázku.

Než se podívám směrem na východ a budu se zabývat tamními problémy, dovolte mi ještě krátké odbočení a následujte mě chvíli směrem na jih. To je důležité zdůraznit zejména ve východní Evropě, neboť každému je košile bližší než kabát a Středoevropané mají pohled historicky zafixovaný k východu a zapomínají, že Evropská unie stojí čtyřmi nohama ve Středozeří. Oblouk krizí je rozpjatý od kavkazských států až k Maroku. Všude se vyskytují neuralgická místa. Zvláště povážlivá je situace v Alžírsku. Jestliže státní zřízení v této zemi bude „vyvráceno“ fundamentalistickým principem, může to vyvolat v arabském světě lavinu zemětřesení. Tamější obyvatelstvo je ze 75 % mladší než 25 let. Tak

mladé bylo evropské obyvatelstvo naposledy v roce 1914. Populační růst těchto národů na severním okraji Afriky se pohybuje těsně pod 3 %, tzn. že během příštích 25 let se zde 197 milionů obyvatel zdvojnásobí, a to při nedostatečné zaměstnanosti a nutných zdrojích potravin i vody. Odhaduje se, že denně překračuje Středozemní moře směrem do Evropy kolem 1 000 nelegálních přistěhovalců. Španělsko má dnes větší flotilu pobřežní stráže než válečné loďstvo. V Evropské unii je dnes policejně hlášeno 7 milionů Arabů a Turků, tj. větší počet, než má některý z menších členských států obyvatel.

Komise ES nedávno navrhla novou středomořskou strategii. Evropská unie má sice již uzavřeny smlouvy a finanční protokoly se všemi přilehlými státy, ale to je vzhledem k nově vznikajícím problémům příliš málo. Příkop, jenž v posledních 500 letech odděloval Středomoří vojensky, politicky i kulturně, se vzhledem k tíživé hospodářské situaci stal novou oblastí napětí s nepodcenitelným výbušným potenciálem. Evropská unie vynakládá na východě dvakrát tolik peněz než na jihu, ačkoli hrubý společenský produkt na jihu je mnohem nižší. Ve východní Evropě vynakládáme 9 ECU na jednoho obyvatele, na jihu 2,33 ECU. Nyní to Evropská unie chce výrazně zvýšit. Do roku 1999 má být ve Středomoří vynaloženo 5,5 miliardy ECU, aby se zde situace hospodářsky stabilizovala. Pro východ je ve stejném časovém období k dispozici 7,07 miliardy ECU.

Mluvil jsem o přesunech uvnitř i vně Evropské unie proto, že se v politických kruzích uvnitř prostoru obehnaného oním příkopem většinou věří, že by problémy všech sousedních států bylo možné nejspíše vyřešit jejich připojením k Evropské unii. Přirozeně ne hned, zato však natrvalo. Jen tak může být z hospodářského pohledu i z hlediska bezpečnostní politiky dosaženo vytoužené stability. Takové jsou tedy naděje.

Francouzský ministr zahraničí ve svém nedávném vystoupení před Národním shromážděním počítal s 30 členskými státy Evropské unie v příštích 10 letech. Šest jich již předložilo svou žádost – Polsko, Maďarsko, Malta, Kypr, Turecko a Švýcarsko.

Se čtyřmi dalšími byly uzavřeny evropské asociační dohody, v nichž je písemně zakotveno, že tyto státy chtějí vstoupit do Evropské unie. Jde o Rumunsko, Bulharsko, Českou republiku a Slovensko. Tři pobaltské státy chtějí jednat o evropské asociační dohodě se stejnou klauzulí. To už je celkem 13 potenciálních kandidátů. Slovinsko a Chorvatsko nejsou odmítány. Ba i Albánie pokukuje po Bruselu. To by nás už bylo přes třicet! Existuje ovšem shodný názor, že světová velmoc, jakou je Rusko, by sem patřit neměla. Podobně se nahlíží na Západě i na Bělorusko a na Ukrajinu.

Essenský summit vytvořil nový obraz. Světová veřejnost vzala na vědomí, že se Evropská unie bude v blízké budoucnosti skládat z 21 členských států. Šéfové vlád se sjednotili na tom, že tato představa je opodstatněná. Po mezivládní konferenci v roce 1996 se má totiž přistoupit k rozšíření na 21 členských států.

Tento obraz je realistickou fikcí. Realistickou proto, že byl v zásadě dohodnut program rozšiřování. Každý nyní ví, že Evropská unie bude jednou vypadat takto. Bylo to poselství světu, že bychom chtěli žít pohromadě. Fikcí je proto, že nebyl dohodnut žádný termín. Nikdo neví, kdy se tento záměr změní ve skutečnost. Hlavní tíha tohoto úkolu spočívá na šesti uchazečských zemích. Předsedající Evropské rady to vyslovil zcela jasně: „*Šest přidružených partnerů by si nemělo dělat falešné naděje; tyto země musejí nést z vlastní odpovědnosti hlavní tíhu svého přiblížení k Evropské unii.*“

Nemyslím si, že tyto země čekají, že Evropská unie jejich problémy vyřeší sama. Tyto země mají hodně co dělat, nejen aby změnily nějaké zákony a předpisy; nejobtížnější je totiž změnit myšlení a jednání. To je historická a krajně obtížná přeměna v hlavách lidí. Evropská unie bude přirozeně zvenčí pomáhat, ale tato pomoc je okrajová.

Má-li rozšíření východním a jižním směrem již podobu pevného záměru, pak je ovšem nutné položit si ještě otázku, zda je uskutečnitelné. Jak dokáže Evropská unie strávit tak veliké sousto? Neztroskotá tento útvar již předem na přetížené finanční solidaritě? Co by pak z toho staré i nové státy měly? A co vlastní specifické zájmy? Vlastní zájmy patnáctky i patnácti kandidátů? Je přece již zcela jasné, že nyní se loučíme se starou dobrou dvanáctkou ES. Společenství, vytvořené svého času šesti členy, nemuselo být už s patnácti

členy funkčně způsobilé. Jeho vybavení kompetencemi a rozhodovacími postupy je přetíženo. Jeho konstituční vybavení vyžaduje reformu od hlavy až k patě. Bude nový model po reformní konferenci v roce 1996 s to usnadnit začleňování dalších států, anebo ztíží osvojování nadnárodních postupů pro státy s nedávno opětně získanou národní identitou? Bude nová Evropská unie po roce 1996 ještě tak atraktivní, jako je ta stará? To je první otázka.

Dejme tomu, že by nová funkčně způsobilá Evropská unie nebyla narušena přijetím dalších členů a že by noví členové dokázali překonat své národní zábrany. Pak je – za druhé – třeba mít na zřeteli, že o přijímání nových členů může být rozhodováno pouze jednomyslně. Jednomyslně patnácti či dvaceti nebo devětadvaceti členy v Radě ministrů a většinovým věttem Evropského parlamentu. Čím více členů, tím snáze se může stát, že jeden z nich řekne „ne“, nebo tak učiní Evropský parlament. Možná ten nejmenší stát, možná ten poslední, jenž tak za sebou zavře dveře. Možná stát, který má nějaký etnický menšinový problém se svými sousedy. To je druhá otázka.

Pokračujme ve spekulaci ještě kousek dál. Zachová-li si Evropská unie svou hospodářskou i politickou dynamiku, pak v roce 1999 tu bude nejméně pět, pravděpodobně však 7 až 8 států, které dosáhnou stanoveného cíle – budou splňovat kritéria pro zapojení do měnové unie se zavedením společné evropské měny. Jednotný evropský trh pak získá pro tuto část Společenství nezbytnou společnou měnu, což podstatně změní kvalitu jednotného evropského trhu. Malé a střední podniky tak náhle budou mít možnost vyúčtovávat své náklady i dopravní platby společnou zúčtovací jednotkou. Bude jim připadat výhodnější nakupovat mimo staré hranice a také prodávat na cizích trzích. Přitom malé a střední podniky vytvářejí 80 % hrubého společenského produktu. Toto jádro se pak zacílí kus dopředu. Uvolní nový růstový potenciál. Jádro z toho hospodářskopoliticky dovodí, že jednotný evropský trh rozvine svou sílu a široké předivo malých a středních podniků z toho ponejprve bude profitovat. Avšak pro kandidáty vstupu to znamená, že naskočit do rychleji jedoucího vlaku bude ještě riskantnější a dohonit jej bude téměř nemožné. To by byl třetí otázka.

Současné zákony Evropské unie zajišťují přerozdělování prostředků. Z bruselské pokladny plynou velké finanční částky ve prospěch zemědělství a ve prospěch chudších regionů. V nedostatečně rozvinutých oblastech dostává ročně každý obyvatel jen ze strukturálních fondů 350 ECU za rok. Znásobme si tento obnos počtem obyvatel uchazečských zemí. To by byla dodatečná zátěž jen vzhledem k zákonům platným pro regionální politiku. K tomu by přistupovaly ještě náklady na agrární politiku. Kdo by to zaplatil?

Znamená to, že by mělo být připojení pro ten či onen středoevropský či východoevropský stát nerealistické? Já vím pouze to, že obě strany musejí překonat ještě značné překážky, než budou moci nasednout do jednoho člunu. Do té doby se musí něco stát, aby byl příkop co možná nejvíce zasypán. Co, k tomu se hned dostanu. Cítím jen, že když naši politici neoblomně trvají na politice rozšiřování – a minulost nás učí, že to tak je, neboť v došavadní praxi politici vždycky dali přednost rozšíření před opravdovým prohloubením –, pak nutně a samovolně vznikne nějaké evropské jádro a vedle něj okrajová Evropa. Cesta ke dvěma rychlostem je nevyhnutelná.

Jinými slovy: rozpolcení Evropy. Příkop mezi větším a menším dostatkem se přesune dovnitř a tenze se budou projevovat uvnitř. Variabilní solidarita mezi jádrem a okrajem ještě nebyla vymyšlena. Jádro a okraj se budou vzájemně vzdalovat, až nakonec dojdeme tam, kde jsme začali. Jedinou nadějí, která nám zbývá, je ta, že dokážeme protahovat tento proces tak dlouho a rozpolcení mezi jádrem a okrajem tak daleko oddálit, že jedna nebo dvě generace v této Evropské unii budou moci ještě klidně a dobře žít a že se během 30 let natolik změní poměry, že tento proces pak bude probíhat jinak, než si dnes dokážeme představit.

Vztahy Evropské unie ke státům střední a východní Evropy

V roce 1990 rozvinulo Společenství svůj vlastní program pomoci pro státy střední Evropy, zvaný PHARE. Zatímco zpočátku byl tento program omezen pouze na Polsko

a Maďarsko, dostávalo od té doby 11 zemí na východě a jihovýchodě technickou pomoc k vytvoření rámcových podmínek pro přechod k demokracii a k tržnímu hospodářství.

Celkem bylo doposud poskytnuto 3,8 miliardy ECU na rekonstrukci a budování soukromého hospodářství, na modernizaci zemědělství, na podporu vzdělávání a výzkumu, na ochranu životního prostředí a na infrastrukturu. Pro rok 1994 byla v rozpočtu Evropské unie připravena další částka ve výši 1,2 miliardy ECU. Celkově bude do roku 1999 poskytnuto těmto zemím z rozpočtu Evropské unie 7,07 miliardy ECU. Veškeré nabídky pomoci Západu od roku 1990 pro východní Evropu mimo států SNS představují dnes již v souhrnu 50 miliard ECU. Je to finanční pomoc ve prospěch cizích států, jaká nemá v dějinách obdoby.

Finanční podpora východní Evropy ze strany západních průmyslových států má přitom trojí cílové zaměření:

1) Potravinová pomoc a zdravotnické zásobování.

2) Technická pomoc, která má napomáhat k transferu know-how ze Západu na Východ. K tomu je zaměřen program PHARE.

3) Konečně pak má finanční pomoc Západu umožnit strukturální přizpůsobování, podpořit výstavbu infrastruktury a přispět k makroekonomické stabilizaci z hlediska inflace, nezaměstnanosti, hospodářského růstu a platební bilance. V této oblasti spočívá její vlastní těžiště. Evropská unie přitom velmi úzce spolupracuje s Mezinárodním měnovým fondem, se Světovou bankou, s Bankou pro východní Evropu a s Evropskou investiční bankou.

Z iniciativy Evropského parlamentu převzaly orgány Evropské unie financování opatření pro přeshraniční nadnárodní a meziregionální spolupráci mezi ní a státy střední a východní Evropy. Prostředky k tomu určené mají být čerpány na jedné straně ze strukturálních fondů (pro opatření na území Evropské unie) a na druhé straně z programu PHARE (pro opatření ve státech střední a východní Evropy). Tato přeshraniční spolupráce má nejen pomoci překlenout rozdílný stupeň životní úrovně na vnějších hranicích Evropské unie, ale slouží i k zintenzivňování meziregionálních hospodářských vztahů a v širším smyslu je i určitou přípravou na jednotný evropský trh.

Smluvní rámec pro spolupráci Evropské unie se státy střední a východní Evropy tvoří asociační dohody, tzv. evropské dohody. Od 1. února 1994 je v platnosti dohoda s Polskem a s Maďarskem a kromě toho byly uzavřeny dohody se čtyřmi dalšími státy – s nástupnickými republikami ČSFR, tj. s Českou republikou a se Slovenskou republikou, jakož i s Rumunskem a s Bulharskem. Tyto dohody výslovně otevírají perspektivu vstupu do Evropské unie.

Asociační dohody obsahují podrobné podněty pro politickou spolupráci a pro aproximaci právních řádů. Jejich podstatnější částí je však obchodní politika, tj. vzájemné otevírání národních trhů podle zásady: Trade is better than aid (obchod je lepší než pomoc). Aktivizace hospodářské obchodní výměny odbouráváním obchodních překážek je účinnou, trvalou a ostatně i tržním principům odpovídající pomocí pro východoevropské státy. Podstatným rysem těchto dohod je to, že Evropská unie otevírá své trhy pro výrobky z východoevropských států dříve, než je tomu naopak. Tato asymetrie umožňuje středoevropským a východoevropským státům podílet se na velkém jednotném evropském trhu, aniž by mimořádně ztížily vlastním podnikům situaci na domácích trzích tím, že by je vystavily tvrdé západní konkurenci.

Otevření trhu předpokládá však připravenost západních států k tomu, aby také nechaly působit mzdové diference jako přirozené rozdílnosti místních podmínek. Jak je vám jistě známo, dochází ovšem již v některých sektorech ke stížnostem na levné dovozy z východoevropských států. Zapomíná se však zdůraznit, že západní podniky mají také zvýšenou možnost exportu do východní Evropy. Vývozy se zvyšují dokonce výrazněji než dovozy, takže Evropská unie vykazuje přebytky obchodní bilance s těmito zeměmi. Od poloviny roku 1993 se deficitní obchodní bilance změnila ve významný bilanční přebytek.

Evropská unie musí tedy překročit svůj stín a otevřít partnerským státům na východě své trhy, aby ty mohly prodejem svých výrobků vydělávat peníze potřebné k zaplacení svých dovozů ze Západu, tedy k placení z výnosů, nikoli z úvěrů.

Chci to vyjádřit zcela jasně. Obě strany musejí obchodovat souběžně a pro každou stranu je to záležitost citlivá:

Evropská unie musí otevřít své trhy uchazečským zemím, aby ty mohly využít předností velkého jednotného evropského trhu pro posílení svého vlastního hospodářství. V oblastech citlivých komodit to není snadné, ale je to požadavek státní opodstatněnosti.

Uchazeči se zase musejí co nejrychleji napojit na jednotný evropský trh příslušnými zákony a předpisy. To také nebude pro jejich hospodářství a jejich obyvatelstvo lehké.

Tolik jsem chtěl říci k celkové hospodářské pozici Evropské unie a k jejímu východnímu i západnímu okolí. Odpovědnost za prosperující spoležití a perspektivní budoucnost leží na obou stranách. Problémy nás budou provázet dlouhou dobu a k jejich překonávání budeme potřebovat hodně politické síly. Jak jsem již uvedl na začátku, je ve vlastním zájmu Evropské unie, v zájmu naplnění jejího státního opodstatnění, dělat všechno pro to, aby se jejím sousedům dařilo dobře, neboť jen tehdy se i jí samotné může dařit dobře.

Hospodářský vývoj je příznivý pro vnitřní reformu Evropské unie

Dovolu mi nahlédnout i dovnitř. Viděli jsme, že Komise pokládá důkladnou reformu za nezbytnou. Tomuto procesu se v Bruselu říká prohloubení. Patnáct států chce prohloubení začít realizovat na mezivládní konferenci v roce 1996. Tam má být Maastrichtská smlouva, která je v platnosti rok, revidována. Proč?

Dovolu mi trochu diferencovanou odpověď. Maastrichtské uspořádání není ještě realizováno. Ani možnosti vyplývající z Aktu o jednotné Evropě, pomlčíme-li o Maastrichtské smlouvě, nejsou ještě plně vyčerpány. Jednotný evropský trh není ještě uspořádán. Ve zprávě určené pro šéfy vlád Komise nedávno připustila, že zmíněný trh ještě nefunguje bezchybně. Tak náročné kapitoly, jako je harmonizace daní a zavedení společné měny, nejsou ještě realizovány. Spolurozhodování Evropského parlamentu při přijímání legislativních aktů týkajících se jednotného evropského trhu podle článku 189c bylo uplatněno teprve jednou. Ale hospodářský vývoj je příznivý, je nám v naší snaze nápomocný. Neměli bychom využít tohoto příznivého větru a znovu napnout plachty, abychom rychle nechali za sebou úskalí bránící v cestě k plné realizaci jednotného evropského trhu? Každý pokrok Evropské unie se vždycky mohl realizovat jen v dobách hospodářského růstu.

Američané opouštějí své postavení vedoucí mocenské síly. Nároky a očekávání se přenášejí na Evropskou unii. Ta má pečovat o mír. Při rozdělování pomoci a subvencí je na prvním místě Evropská unie. Sedm miliard do zemí střední a východní Evropy, 2,1 miliardy do států SNS a 5,5 miliardy do jižního Středomoří. Miliardy jsou rozdělovány bez jakékoli politické spojitosti, neboť neexistuje žádná zahraniční politika Evropské unie, která by tyto pomoci mohla zhodnocovat. Neexistuje ani žádná zahraničněpolitická výsostná pravomoc Evropské unie.

Kromě toho dosavadní koncept spolupráce 12 vlád selhal v každé krizi: Argentina, Afghánistán, Jugoslávie. Nechce-li Evropská unie odejít ze světové scény jako poslední dinosaur, pak musí mít řádnou zájmovou prezentaci navenek, tzn. novou smlouvu, nějaký orgán a kompetence. Spolupráce mezi vládami doposud ještě nikdy nepřinesla podobné kvalitativní skoky, šlo-li o choulostivé otázky svrchovanosti. Evropská unie se stala tím, čím je, nikoli spoluprací, ale integrací moci.

V Maastrichtské smlouvě bylo již stanoveno, že se mezivládní konference bude konat v roce 1996. Šéfové vlád určili také již předem její zaměření. Přípravuje se po dvojí linii. Za prvé mají evropské orgány své představy shrnout do zpráv a sdělit 15 vládám. Za druhé má vypracovat zprávu koncepční skupina, složená z 15 zástupců vlád a ze 2 zástupců Evropského parlamentu. Tato skupina začne pracovat v červnu 1995 a zprávu má předložit do prosince. Tato zpráva má zahrnovat konkrétní představy o poměru hlasů při rozhodování v Radě ministrů, o vážení kvalifikované většiny, o počtu komisářů a soudců i o opatřeních k zabezpečení dobře fungujících rozhodovacích struktur. Jak vidíte, je to látka pro kontroverzní diskuze o institucionálním zakotvení Evropské unie v příští době.

Předpoklady k tomu nejsou špatné. Velký jednotný evropský trh bude brzy zahrnovat 370 milionů spotřebitelů. Otevření na východ a na jih zajistí nové trhy a poskytnou odvážným nově příležitostmi. Kvalifikace pracujícího obyvatelstva je dobrá, zčásti dokonce výtečná, politická situace, stejně jako sociální situace je stabilní. Prognózy jsou příznivé: dvouprocentní růst v Evropské unii v roce 1994, pro rok 1995 se předpokládá 2,9 % a pro rok 1996 + 3,2 %. Nicméně trvá nejistota, zejména pokud jde o strukturální problém evropského hospodářství a o situaci na trhu práce. Přetrvávání jedenáctiprocentní nezaměstnanosti musí dlouhodobě vést k politické i hospodářské nestabilitě. Zvládnutí tohoto vývoje a uskutečnění strukturální přeměny je velkou výzvou, před níž stojíme na konci tohoto století.

Počet nezaměstnaných se v rámci celé Evropské unie pohybuje v současnosti kolem 17,2 milionu. To odpovídá průměrné míře nezaměstnanosti 10,7 %. Ani vysoké míry růstu v osmdesátých letech nebyly s to tomuto vývoji zabránit. V období 1986–1990 bylo sice vytvořeno asi 9 milionů nových pracovních příležitostí, ale strukturální problémy trvají dál a po třech letech recese ještě zesílily, takže celkový dojem o výkonnosti Evropské unie navzdory začínající konjunkturu je spíše negativní. I vysoké míry růstu v první polovině osmdesátých let jen málo přispěly k odbourání vysokého základu nezaměstnanosti. Jedním z nejdůležitějších důvodů tohoto vývoje je patrně nákladový faktor u jednoduchých prací a služeb, které nekladou žádné zvláštní nároky na vědomosti a kvalifikaci. To stimuluje investice orientované na racionální využití pracovních sil a napomáhá k přesunování pracovních míst do zemí s nižšími mzdami.

Investiční aktivity a racionalizační snahy v osmdesátých letech nepochybně stimulovaly perspektivy velkého jednotného evropského trhu a dynamiku vycházející z tohoto trhu. Avšak německé znovusjednocení na počátku devadesátých let jistým způsobem natolik vytížilo západoněmecký průmysl, že bylo zanedbáno nezbytné uzpůsobování tržnímu vývoji a zlepšování produkce a opomíjena racionalizační opatření. Následky tohoto vývoje trpce pocituje nejen německé hospodářství, ale spolu s ním i evropské hospodářství, a to od roku 1992.

Ani během růstových fází v osmdesátých letech se evropskému průmyslu nepodařilo zlepšit své konkurenční postavení u výrobků se špičkovou technologií. I to je signál k zamyslení. Jen skutečně inovativní, dynamické hospodářství se může natrvalo prosadit ve světové konkurenci. Na vysloveně růstových trzích zůstávají evropské podniky zpravidla daleko vzadu za americkými a japonskými podniky. Evropa tedy už není středem světa a nemůže si už dovolit odpočívat na vavřínech někdejších úspěchů. Strukturální zaostávání Evropy se nedá zastít ani poukazováním na normální konjunkturální cykly.

Co je tedy nyní zapotřebí udělat? Tato otázka vyvstává pro Evropskou unii ve třech rovinách:

1) Jde o to restrukturovat celé hospodářství a učinit je způsobilým ke globální konkurenci. Ukázat k tomu vhodné cesty se snaží Bílá kniha Komise.

2) Evropská unie musí udělat všechno pro to, aby se plně uplatnily přednosti velkého jednotného evropského trhu. Toho lze docílit zdokonalováním i následnými úpravami jednotného evropského trhu a uskutečněním hospodářské i měnové unie. Jako specifické modernizaci je třeba věnovat hlavní pozornost realizaci transevropských sítí pro dopravu, energii a informace.

3) Je třeba plně využívat potenciálů mezinárodní konkurence ke strukturálnímu uzpůsobování a profitovat ze vzájemného hospodářského propojení a z mezinárodní dělby práce. Toho lze docílit ratifikací Uruguayského kola GATT a posilováním multilaterálního systému světového obchodu. Ale i rozvíjení regionálních trhů a otevírání Evropské unie na východ i na jih jí může poskytnout nové impulzy.

Několik slov k Bílé knize Komise o modernizaci našeho hospodářství. V rámci Bílé knihy o růstu, konkurenceschopnosti a zaměstnanosti v Evropské unii rozvinula Komise pro bruselský evropský summit své představy, jak by se mělo přistupovat k řešení aktuálních hospodářských problémů. Byla to podpora i kritika, jako tomu bývá vždycky, když se „nakousnou“ citlivé, společensky tak závažné otázky. Z našeho hlediska je však důležité, aby diskuze o hospodářské budoucnosti Evropy byla vedena v širokém rámci a aby se na

ní podílely všechny zájmové skupiny. Jelikož jsou nutná i bolestivá rozhodnutí a všichni, kteří v tomto procesu chtějí získat, musejí být připraveni zaplatit svou cenu, příkládal předseda Evropské komise J. Delors velký význam tomu, aby souběžně s opatřeními doporučenými v Bílé knize byl znovu zaveden dialog mezi sociálními partnery.

Bílá kniha nechce nabízet žádné patentní recepty, je ale užitečným soupisem základních cílových postupů, jenž by mohl být vodítkem pro operativněji orientované politiky na národní i regionální úrovni. Stal se jím již do jisté míry i na úrovni šéfů vlád. Evropská rada v červnu 1994 na Korfu položila důraz na konkrétní opatření pro šest specifických klíčových oblastí:

- 1) reformy v členských státech Evropské unie pro zdokonalení politiky v oblasti pracovního trhu a pro vytváření nových pracovních míst,
- 2) lepší využívání potenciálů pracovního trhu v oblasti malého a středního podnikání,
- 3) koordinace politiky na poli výzkumu a vývoje ve dvanácti členských státech a v Evropské unii,
- 4) urychlená realizace projektů v oblasti evropských infrastrukturních sítí a v oblasti energetiky,
- 5) zkoumání a využívání možností, vyplývajících z rozvoje informační společnosti,
- 6) práce na modelu trvalého ekologického hospodářského rozvoje.

Vydá se Evropská unie na cestu k novému modelu rozvoje? Rychlé změny v naší společnosti a stále silněji propojované světové hospodářství stavějí i národní ekonomiky uvnitř Evropské unie před nové výzvy. Mluví se o nutnosti celkově znovu promyslet naše společensko-politické i hospodářské počínání. To, co se v Bílé knize označuje jako „nový model rozvoje“, zaměštnává politickou scénu jako „problém transformace“. K tomu v první řadě patří strukturální vztah mezi životním prostředím a zaměstnaností.

Práce a příroda, dva naše nejdůležitější zdroje, nejsou spolu navzájem optimálně propojeny. Pracovní zdroje jsou využívány příliš málo, přírodní zdroje příliš intenzivně. Na jedné straně je substituce práce kapitálem provázena neustálým zvyšováním spotřeby energie a surovin, což vede k drancování přírodních zdrojů. Na druhé straně jsou podnikatelské strategie vzhledem k vysokým mzdovým i vedlejším mzdovým nákladům jednostranně vedeny snahou ušetřit pracovní síly. Tak se prospěch plynoucí z růstu produktivity na podnikové úrovni ruší rostoucím výdajovým zatížením veřejnosti. Podniky uvolňují pracovní síly, čímž se zvyšují náklady na podpory v nezaměstnanosti.

V důsledku tohoto vývoje sociální tenze stále více zhoršují kvalitu života, zejména v městských aglomeracích. Také před sebou hrneme stále větší hromadu starých ekologických zátěží, jejichž odstraňování se budou muset ujmout příští generace, i s újmou na práci. Kdyby se stávající industriální i produkční modely rozšířily na všechny státy tohoto světa, pak by Země potřebovala desetinásobek dnes disponibilních zdrojů. Tyto nedostatky v efektivnosti představují značné, zčásti ještě skryté ztráty na životní úrovni. Samotné vnější náklady na dnešní dopravní systémy se v Evropské unii odhadují na 3-4 % hrubého domácího produktu. Volání po novém modelu „trvalého rozvoje“ se proto nemůže zaměřovat jen na rozvojový svět. Platí i pro Evropskou unii a pro industrializovaný svět vůbec. Bílá kniha tudíž formuluje požadavek, aby se k problému neefektivního využívání disponibilních zdrojů přistupovalo v širší rovině, tj. se zřetelem k celkové kvalitě života občanů.

* * *

Největším nebezpečím pro Evropu je vlastní zemdenost. My všichni musíme Evropu chtít a musíme chtít takovou Evropu, jaká je dosažitelná. Tanker Evropa popluje dál ve směru integrace. Dynamika budování Evropy zůstává nenarušena a dává její politice i hospodářství jasnou perspektivu. Politika musí dbát o to, aby rámcové podmínky byly v pořádku. Zbytek musí zařídít hospodářství a obchod samy. Měly by využít šancí, jaké nabízí vzájemné propojení velké, světu otevřené Evropy.

Na optimismu a tvořivé vůli občanů Evropy nakonec závisí, zda se perspektivy sjednocené, multikulturní Evropy pro nás vyplatí také hospodářsky a společensko-politicky.